

Az 1848-as népiirtások kiobbantása

Vannak a közös magyar-szerb múltban is olyan fehér – vagy inkább: véres – foltok, amelyeket nem kutatott még senki. Példának okáért, több magyar áldozatot szedtek 1848/49-ben a délvidéki (vajdasági) „rácjársások” és a kelet-magyarországi (erdélyi) „oláhjársások”, mint az összes hadművelet együttvéve. Ennek ellenére kevesen tudják, hogy a hadi eseményeken kívül tömeges etnikai tisztogatások, ún. „rácjársások” is zajlottak az Alvidéken – ahogyan annak idején nevezték e területet.

Az 1849-es nagy szentái (ma: Zenta/Сента) magyar- és zsidóirtás kapcsán fogalmunk lehet ugyan e rettenetről, de az 1942-es hideg napokról rendszeresen megemlékező tankönyveink még ezt is elhallgatják. De tudjuk, miért más a legyilkolt zsidók megítélése Zentán és Újvidéken. A kettős mérce mindennapjaink része. Ezért nem tudunk a „rácjársokról” sem. A bácsszenttamási (ma: Szenttamás/Србобран) és tiszaföldvári (ma: Bácsföldvár/Бачко Градиште) magyarság tömeges halálra kínzásának ‘48-as pecsétjét például, még ugyancsak nem törte föl senki.

Távolról sem 1944/45-ben töröltek ki tehát először, egész települések magyar lakosságát Délvidéken (ma a Vajdaság, Észak-Szerbia).

A Kossuth-legenda hátttere az alvidéki polgárháború küszöbén

A népeink közti területi viszály tetőzését látjuk 1848 nagy idejében. Az ekkor kiobbant indulatok kapcsán azonban, e lapokon nem térhetünk ki a már közismert előzményekre: csak azon lényeges körülményekről ejtethetünk szót, amelyek nem eléggé ismertek. Például arra, hogy az 1848-as Dél-Magyarországon *polgárháború* dúlt. Mert az csak egy jellemző történetírói félretájékoztatás (dezinformáció), amikor ezeket az eseményeket a rácok¹ és magyarok közti háborúként állítják be.

---

* *Délvidéki S. Atilla, történelemtanár, oknyomozó történetíró, a „Délvidéki Mártírium 1944-45 Alapítvány” Szakértői Testületének a tagja, Szenttamás*

¹ A mai népnevek visszavetítése e régmúltba korszértő (anakronisztikus) és áltudományos: az inkákat sem nevezhetjük kecsuáknak, a kunokat sem oguzoknak vagy a jászokat oszétoknak, és a régi normannokat sem dánoknak meg norvégoknak. A nyelvsvokás mindig is rácoknak ismerte a ma szerbnek nevezett népet, ha hazai rácokról volt szó. Csak a rácországi rácokat nevezik 1848-ban már szerbnek vagy latinosan szerviánnak.

Itt az egyik oldalon a magyar állam ellenségeit látjuk, akik a május 13-ai határozataik szerint Somogytól Erdélyig el kívánták szakítani az ország jókora részét egy önálló új szerb állam számára² – ahol a telepés rác népelem csak a lakosság 23,5%-át alkotta.³ A másik oldalon a hazafiak álltak: magyarok, svábok (németek), oláhok (románok), tótok (szlovákok), ruténok (ruszinok), bunyevácok, sokácok, zsidók. Tulajdonképpen az egész nemrác lakosság! Ezt maguk a szakadárok is fájdalmasan fölelegették abban az időben.⁴ És igen: voltak köztük rácok is, mégpedig jelentős számban. Mi több, 1848 folyamán a szakadár érzelmű elemek még csak a rácság egy kisebb – jóllehet hangadó – részét tették ki.⁵ A rácság másik, nagyobb része a mérsékelt magyar hazafiaság talaján állt, és sokan a vérüket is adták ezekért a nézeteikért, a politikai hazájukért. Gondoljunk csak Damjanits Jánosra (Јован Дамјановић) és a 34. vagy a 9. honvéd zászlóalj példamutatására, a rácok vörös fezet – fejfödőjét – viselő, híres „vörössipkásokra”. Magyarországi rácok ezrei küzdöttek a Sztratimirovics és Rajacsich által vezetett szakadár lázadók ellen, akik valójában nemzetük igazi érdekeit árulták el, amikor az országba befogadott népüket a nagyszerb eszmekör mézesmadzagával egy külföldi megszálló hatalom, Ausztria szolgálatába állították.⁶

A szerb nemzet érdeke a török alóli fölszabadulás és a magyarokkal való közös, osztrákellenes harc volt. Az idegen területek elrablását viszont, semmiképp sem tudjuk besorolni a nemzetiségi jogok vagy a

---

„Szerb” alatt csakis szerbiai szerbet, vagy éppen hazai, de magyargyűlölő szakadár, vagy frissen bevándorolt szerbet értettek (lásd *Deák István: Kossuth Lajos és a magyarok 1848–49-ben*, Bp., 1983, 143.). Ennek folytán a „szerb” megnevezésnek, gúnyos kicsengése van a XIX. században: a „szerbek” a „legdühösebbek”, a „gyülevész fanatizált rácok ... expressio Serbica” . (V. *Waldapfel Eszter* [szerk.]: *A forradalom és szabadságharc levelestára*, I. kötet, Bp., 1953, 298, 304.) E nép évszázadok óta megszokott és tisztességes neve Magyarországon éppúgy a hagyományos rác megnevezés volt, mint pl. a románoknak az oláh vagy a szlovákoknak a tót. A kortényező, korjelző megnevezések visszavetítése a jelenből a múltba, a történettudomány halála.

² Lásd a 3. pontot: „Rác Vojvodasággá kiáltatik ki a Szerémség a Végvidékkel, Baranya, Bácska a Becsei Koronakerülettel és a Naszádos Zászlóaljjal, valamint a Bánság a Végvidékkel és a Kikindai Koronakerülettel.” *Krkljuš Ljubomirka–Šarkić Srđan: Odabrani izvori iz državopravne istorije Jugoslavije*, Beograd, 1982, 234.

³ Lásd a részletes számításaimat: *Délvidéki S.*, 2009, 104–109.

⁴ *Kovacsevics Jovan: Povjesznica*. Rukopiszni odszek Matice szrpszke, Novi Szad, 38.

⁵ *Popovics J. Dusan: Szrbi u Vojvodini*, III. kötet, Novi Szad, 1990. [cirill], 195.

⁶ *Rakić Lazar: Noviji rezultati mađarske istoriografije o srpsko-mađarskim odnosima revolucionarne 1848-1849. godine*, Godišnjak Društva Istoričara Socijalističke Autonomne Pokrajine Vojvodine, Novi Sad, 1980.

nemzeti érdekek fogalmába – még évszázados bevándorlások, véres lakosságcserek után sem. Eleinte még Miletics Svetozár (Светозар Милетић, 1826–1901) is a nagyszerb néprajzi-népipróvó elv elvetése érdekében folytatott tárgyalásokat Belgrádban. Hasztalan emlegette azonban, hogy így a rácság eleget tehetne dédapái végakarátának is, akik „nem azért vezették ide a szerbeket, hogy idegen pusztaságokat népesítsenek be velük [valósággal elorozva ezeket a területeket az ide visszatérni hiába igyekvő, leigázott magyar őslakosságtól – D. S. A.], hanem azért, hogy itt várják be a kedvező időt régi hazájuk fölszabadítására.”⁷ A hódításpárti Garasaninék lesöpörték az érveit az asztalról – tengernyi szenvedést és gyászt zúdítva ezzel, az itt élők fejére, nemzetiségre való tekintet nélkül. Egy mindössze 23,5%-os rác kisebbségre hivatkozva! Nemzeti érdekeinek ezt az elárulását ítélte el a rác nép nagy része is. Így állt be az a máig takargatott valós helyzet, hogy 1848-ban Dél-Magyarország minden nemrac közössége, de még maguknak a rácoknak is jelentős része a közös szabadságharcát vívta a szerbiai megszállók és az itthoni hazaárulók nemzetgyűlölő célkitűzéseivel szemben. Ez nem egy magyarok és rácok közti összetűzés volt, hanem a Magyarország déli részének elbitorlását óhajtók, valamint az ezt ellenzők közti háború.

A polgárháború oka a Garasanin-féle „Tervezetben” (Начертаније)⁸ vázolt Nagy-Szerbia lázálma volt: „E cél érdekében mindenképp elölle élesesű, előítéletektől mentes, kormányhoz hű embereket kell” kikülden, hogy Belgrádban mindig tudhassák, „milyen helyzetben vannak a Szerviat övező különféle tartományok népei”, akik a nagyszerb eszme hódító terveinek az útjába kerülnek. Már 1844-ben ilyen „ügynökökkel” gondolta tehát ő megalapozni az anyaországból kivándorolt rácság magyarelles hangulatát. Garasanin kémei és izgatói azonban a magyar Alvidékről szóló bekezdés szerint nem csak azt a feladatot kapták, hogy Szervia „megszerezze e rácság rokonszenvét.” Garasanin terve szerint kellene egy „fontosabb rác újságot is alapítani ott, ami a magyar alkotmány alatt tudná megfelelően szolgálni a szerb érdekeket”. Mindez

---

⁷ Muhi János: *Zombor története*, Zombor, é. n., 16.

⁸ A nagyszerb birodalom e politikai látomását a szervián (szerbiai) kül- és belügyi tárca feje, Garasanin Illés (Илија Гарашанин, 1812–1874) vetette papírra, még 1844-ben. A Tervezet azonban államtitok volt. Sokáig a létezéséről is csupán a legszűkebb szervián (szerbiai) államvezetők tudtak. Ausztria-Magyarország titkosszolgálatá valahol az 1880-as években szerzett róla tudomást egy másolatnak köszönhetően. A közvélemény csak 1906-ban értesült róla, a sajtón keresztül.

meg is valósult!⁹ A rácság szerteágazó uszítása látványosan fölerősödött a pesti forradalom előtt. Ennek megvilágítására elég, ha rámutatunk Ignjatovicznak az 1848 februárjában, a a pesti rác nemzeti újságban megjelent *Eszmélés* (Освешћење) című híres cikkére, ahol a rácság nemzeti követeléseit körvonalazta.¹⁰ Minden a hírhedt „Tervezet” útmutatása szerint zajlott tehát. Ez nyilvánvaló Garasanin egyik titkos ügynökének a föltárt leveléből is, aki már március 20-án arra izgatta – az ekkor még a magyarokkal együtt ünneplő – délvidéki rácokat, hogy „szerezzék vissza az elvesztett önkormányzatukat, élén a vajdával és a pátriárkával.” A magyar népet lejárató vád mellett, ami szerint „ők” úm. „elvettek” volna bármit is „tőlünk”, ami jog szerint állítólag járna „nekünk”, az elember-telenített jövő hírnökei máris jót álltak Belgrád támogatása felől is.

Egy jellemzően kétszínű és alávaló szemfényvesztést is elárul az említett titkosügynöki jelentés: „Én ... megírtam ... a kiáltványt az ottani [rác – D. S. A.] népnek, de ... azt nem Belgrádban kellene lebélyegezni, hanem Újvidéken, s hadd látsszon úgy, hogy az ottani rácságban fogamzott.”¹¹ A „kiáltvány” valójában egy követelésjegyzék volt: az alig álcázott szervián hadüzenet kikézbésítését pedig Sztratimirovics György (Ђорђе Стратимировић, 1823–1908) „magyar nemesúr” és köre vállalta magára – hivatalosan Újvidék, azaz „Varadin” (Ópétervárad)¹² városának a nevében –, aki pár nappal korábban még a magyar állam színeivel a gallérján ünnepelte Kossuthot. Belgrád titkosügynökei március 21-én már a népiértő politika megvalósításának negyedik szakaszába léptek, és megkezdték Újvidéken a szakadárok fegyveres alakulatainak a szervezé-

---

⁹ Az idézeteket lásd *Thim József* [szerk.]: *A magyarországi 1848/49-iki szerb fölkelés története*, II. kötet (Iratok: 1848. márc. – aug.), Bp., 1930, 4, 13. A *Tervezet* célkitűzése egyébként nem azért volt „lázalom”, mert Garasanin egyesíteni akarta volna a szerbeket – ez rendben van –, hanem mert ez egy elfogadhatatlan (anormális) megközelítése a kérdésnek, hiszen a külföldre kivándorolt szerbek által csak szórványokban lakott területekre jelentett be igényt. Nem tartható normálisnak és Magyarországon ezt nem is tartották elfogadhatónak, hogy egy beköltözött népnek területet kelljen kihasítani.

¹⁰ *Andraš Marković-Majtenji* [szerk.]: *Vojvodina: Osamstočetrdesetosma [Vajdaság: Negyvennyolc]*, Novi Sad, 2005, 93.

¹¹ *Perovics Radoszlav* [szerk.]: *Gragya za istoriju srpszkog pokreta u Vojvodini 1848–1849*. Szerija I. Tom 1. 1848 mart-jun. Beograd, 1952 [cirill]. 10. (Bán Mátyás 1848. március 21-ei leveléből Knicsáninnak.)

¹² Újvidéket a népnyelv – a délvidéki rácság – a 19. században még a hagyományos történelmi nevének emlegette. Az Újvidék/Novi Szad csak hivatalos névadás volt, a rác köznyelv a Varadin, azaz Sztari Petrovaradin (Ópétervárad) nevet használta. Lásd *Popovics J. Dusan*: *Szrbi u Vojvodini, [Rácok a Vajdaságban]*, II. kötet, Novi Szad, 1990 [cirill], 432. valamint *Érdújhelyi Menyhért*: *Ujvidék története*. Ujvidék, 1894. 40, 63.

sét, ami – nemzetőrség örvén – zavartalanul le is zajlott.¹³ Két napra rá Zemplénben (ma Zimony) elhangzottak az első följegyzett nyilvános fenyegetések is az alvidéki nemrác lakosság kiirtására.¹⁴ S rövidesen hírek érkeztek a tiszaföldvári szakadárak felől is, miszerint „könnyedén kiirtják őket itt, ezt az összes magyariságot [szerbül így: magyariju]”, majd, hogy „a rácok minden újvidéki magyar lakost leöldösnek”.¹⁵ Óbecsén ugyancsak a fajgyűlölő (soviniszta) söpredék valóságos testvérgyilkos terveiről kerengtek hírek¹⁶ stb. Terjedt a nagyszerb gyűlöletkeltés, ami viszont a nemrác lakosságban keltett félelmet és rácellenességet.

Ez a magyarok és – nemzetiségi különbség nélkül – általában a hazafiak módszeres mocskolásnak és elembertelenítésének volt köszönhető. A szervián kormány elérte a tömeggyilkossággal szembeni természetes iszony leépülését. Időközben az újvidéki városi önkormányzat a rác fajgyűlölők kezére került. Április 6-án ugyanis, Sztratimirovicsék tisztújítást tartottak a csak felerészben ráclakta¹⁷ Újvidéken. Mégis, a magyar választási törvény semmibe vételével kierőszakolták, hogy a várost irányító tanács (magisztrátus) vészjósló módon, mind megátalkodott rác szakadárokból álljon.¹⁸ Ez már a lázadók első helyi kormány-szerve az Alvidéken. Ennek a Belgrádból mozgatott szakadár fészeknek a küldöttei voltak tehát Sztratimirovicsék, akik Kossuth-hoz azért mentek, hogy viszályt robbantsanak ki a rácok és magyarok között, a magyarországi rácság számára fölállítandó nemzeti állam követelésével; ám a tervük nem sikerült, mert az országgyűlési meghallgatáson Kossuth államférfihoz méltó módon adta tudtára az „újvidékieknek”, miszerint a magyar kormány mindent megtesz, ami az állam „egységének biztossága tekintetéből szükséges”, és hogy a Dél-Magyarországon befogadott rácság itt nem számíthat önálló nemzetállamra.¹⁹ Higgadt, és a békülékenység szellemétől áthatott beszédében emellett kijelentette, hogy „a kivívott szabadság áldása a haza minden polgárára, vallás-, és nyelvkülönbség

---

¹³ Perovics, 1952, 72. valamint Thim József: *A magyarországi 1848/49-iki szerb fölkelés története*, I. Elbeszélő rész, Bp., 1940, 72, 132.

¹⁴ Gavrilović Slavko: *Srbi u revoluciji 1848–49*, Novi Sad, 1976 (Istraživanja 5), 235.

¹⁵ *Szrbszke novine*, 1848, 228., THIM, 1930, 113.

¹⁶ Trencsény Károly: *Az óbecsei szerb lázadás 1848-ban (Adalékok)*. Bács-Bodrog Vármegye Történelmi Társulatának Évkönyve XXVI. Évfolyam, 3. szám, 100.

¹⁷ Popovics J., 1990/III., 103, 266.

¹⁸ Borovszky, 1909, 201.

¹⁹ Spira, 1980, 26.

nélkül egyaránt szétárad”.²⁰ Kossuth nemhogy a „kardot” nem emlegette, de a rácság államalkotó nemzetként való elismerésének a követelését is csak burkoltan és békítő hangnemben utasította el.²¹

Így, a remélt botrány helyett, tüntető rác-magyar megbékélés és összeborulás történt itt,²² igencsak megrémisztve ezzel Bécs magyarellenes köreit. Mi azonban ma semmit sem hallunk-olvasunk erről az egésztől. A már közhelynek számító, történelmet feje tetejére állító Kossuth-legendát viszont, majd minden általános iskolai történelemkönyvben megtaláljuk. Fontos tisztázni ezt az esetet azért is, mert jelentős szerepe volt a nemzetiségi gyűlöletkeltésben és a délvidéki szakadár vérengzések kirobbanásában az állítólag Kossuth Lajostól származó lobbanékony kijelentésnek, ami egy kitalált magánkihallgatás során hangozott volna el április 9-én.²³ Eszerint Kossuth azzal utasította el Sztratimirovicst, hogy „*Akkor döntsön köztiünk a kard!*” Egy szerb történész értékelése szerint például, a „*rácokkal való megegyezés durva visszautasítása és az ő kizárólagos sovinizmusa és imperializmusa lehetetlenné tette a rác, a horvát és a magyar nemzet közös föllépését a Habsburg önkényuralommal szemben.*”²⁴ A magyarság eme elembertelenítéséhez aztán, még a titóista szerb történetírás is csatlakozott, mely szerint e „*karddal való megoldás*” révén Kossuth egyenesen „*kiirtással fenyegette meg a rácokat*”.²⁵ A fiának, Kossuth Ferencnek a tanúsága szerint azonban, Kossuth erről így nyilatkozott: „*Ez az egész magánértekezlet mese. Soha életemben nem beszéltem Stratimiroviccsal 1865-ig.*”²⁶ A történeti tényként kezelt hírhedt legenda valóban minden alapot nélkülöző aljas rágalom: a megosztó törekvések része, amelyek mögött a gyűlölet képviselői állnak.

A korabeli sajtótörténeti tények hitelesen igazolják, hogy április 9-e után még hosszú hetek teltek el, mire megjelentek az első hírek a Kossuth-legendáról. Nem is az újságokban, hanem magánlevelekben találjuk meg ennek első nyomát, de ezt is csak április 22-étől kezdve.

---

²⁰ Gracza György: *Az 1848–49-iki magyar szabadságharcz története*, II. kötet, Bp., 1894, 276.

²¹ *Híd*, LXII. évf., 3. sz. Újvidék, 1998. március, 234.

²² *Gavrilovics*, 1994, 50.

²³ Bona Gábor [szerk.]: *Szerbek és magyarok a Duna mentén*, Bp., 1983, 111.

²⁴ *Mitrovics*, 1989, 169.

²⁵ *Perovics*, 1952, XXXIII.

²⁶ Helfy Ignác–Kossuth Ferenc [szerk.]: *Kossuth Lajos iratai*, XI, Bp., 1905, 170. Eszerint Kossuth Horváth Mihálynak a polcán álló *Huszonöt év Magyarország történetéből* című könyve (Genf, 1864) II. kötetének a 702. oldalára jegyezte föl e széljegyzetet.

Kossuth szavainak hitelét perdöntően bizonyítja a sajtótörténeti tény, hogy erről az egész állítólagos összetűzésről Sztratimirovicsék április 14-ei hazatérésének a napján, és még utána is teljes nyolc napig senki nem tudott.²⁷ A Garasaninék által irányított szervián, és hazai szakadár sajtó több hetes hallgatása pedig egyértelmű bizonyítéka annak, hogy itt egy utólag költött rágalomról van szó.²⁸ A történetet csak Kossuth és a magyarok nyakába akarták varrni, hogy egy áldozathibáztató vérvádat csiholjanak belőle. Aki ugyanis „kardot ránt, az kard által vész el” – szól a bibliai üzenet. A megvádolt magyarok pedig eszerint kardot rántottak volna, tehát meg lehet őket ölni: kezdődhetnek a Csernovicstól Bajezidig nyúló vészkorszak „rácjárásait” idéző vérengzések. S 1848 áprilisától a sajtó már alig tudja követni az erőszakos cselekedeteket. Idézet egy Garasanin kormányához közel álló szervián újságból: „Lázadnak a rácok az egész Bácsságban és Bánságban. Így Palánkán a Dunának hajtották a svábokat. Magyaroknál 5 rác 50 magyart hajtott a Tiszának. A többi nemzet, mint a sváb s főleg a magyar, retteg a rácoktól; (a teljesen svábok lakta) Cservenkán minden háznál őrség áll.”²⁹ S a hazafiak által „vadrácoknak” nevezett elvetemült lázadók³⁰ a húsvéti nagyhéten már kifejezett tömegmészárlásokra készültek, Adától egészen Újvidékig.

---

²⁷ Gavrilović Slavko: *Srbi u Habsburskoj Monarhiji 1792–1849*. Novi Sad, 1994, 53.

²⁸ Amit Popovics vagy Thim itt leír, hogy a Kossuth és Sztratimirovics közti szakításról az alvidéki emberek „a pesti sajtóból értesültek” (Popovics J., 1990/III., 219.) s hogy ezt „az összetűzést bizonyítják ... az egyidejű szerb lapok stb.” (Thim, 1940, 39.), az szemenszedett hazugság. Ennek szó szerint éppen az ellenkezője az igaz. Popovics, Thim és mások is, vagy nem néztek bele a forrásaikba – pedig ennek a képzetét keltik! – vagy olyasmit állítanak, ami nem igaz. Thim a forrásai közt csak egyetlen korabelinek tekinthető „szerb lap”-ot tüntet föl, ez pedig a május közepén alapított *Hírök* 5. száma (*Vjesznik*, Szremszki Karlovci, 1848. [cirill], 5. sz., Nasztavak). Ami semmiképpen sem lehet itt „bizonyíték”, hiszen ez is már a legenda születése után több héttel íródott, és legföljebb e „mese” terjedésének a pusztá tényét bizonyíthatja. Hogy közben hetek és hónapok telnek el tökéletes hallgatásban, az Thimnek sem szúr szemet és nem válik gyanússá. Nekem viszont igen. S ezzel Sztratimirovicsék 50 évvel későbbi „mesejét” is megcáfoltnak tekintem, illetve lezártnak ezt a másfél évszázados vádaskodást.

²⁹ *Szrbszke novine*, 1848, 211.

³⁰ A kétségtelenül igen erős és nyers „vadrác” kifejezés nem Császár Péter vagy Arany János találmánya, hanem a végítéletszerű rácjárások ártatlan áldozatainak a szavajárása. Így jelenik meg Berzsényi Dánielnél a Napóleon ellen kivezényelt seregben a „vadrácok erős hada” is (*A felkölt nemességhez 1805*). A kuruc kori rácjárások idején vagy – sejtetően – még korábban, a hódoltság alatti borzalmak nyomán keletkezhetett ez a kifejezés. Manapság pedig ők azok a hőzöngők, akik a „ha nem is tudunk mi dolgozni, verekedni mindenkinél jobban tudunk” szállóigét hangoztatják, ami „a régi »vadrác« vagy »a szerb Európa legnagyobb mértékben és legtöbb esetben vizályszító eleme«

„Olyan hírek keltek itt szárnyra – írja ekkor a szakadár sajtó –, hogy a [lázadó – D. S. A.] rácok megtámadják s mind leöldösik az egyazon városokban élő svábokat és magyarokat, ha este a Föltámadást ünneplik; így tehát nagy félelmükben szegény svábok és magyarok szinte titokban, úgy-ahogy összecapták a Föltámadást.”³¹ Az április 22-ére eső nagyszombati föltámadási körmenet kínálkozó alkalmát akarták kihasználni, az összegyűlt svábság és magyarság legyilkolására. A jóérzésű rác emberek azonban, az életük kockáztatásával is mindenhol megakadályozták ezt, hogy polgártársaik élhessenek. Áldozatvállalásukat, illetve e cikk hitelét Bácsszenttamás példájával támasztjuk alá. Egy – utóbb még műkedvelő történetírónak is fölcsapó – Császár Péter (1822–1890) nevű honvéd állítása szerint itt a húsvéti magyarföltámasztás polkoi tervét „Petrovics Pál vadrác plébános izgatása”-ra akarták végbevinni. Itt ugyanis – Császár szerint – már ekkor „elkezdették a magyarokat a városbéli kiűzéssel és lemészárlással fenyegetni, mert, mint ők állítják, ők t. ill. a Vadrácok itt az urak, a magyarok csak zsellérek.”³²

A kisvárosban Georgevits Ábrahám rác főpap figyelmeztette titkon a magyarokat, hogy „bennünket amidőn a templomban fogunk lenni megtámadnak” – írja Csáby Ferenc katolikus lelkész. „De ez nem sikerült – folytatja – mert korán értésemre esett, hogy a szerbek [értsd: a lázadók – D. S. A.] el vannak készülve az öldöklésre, s azértis már négy órára, délután a feltámadásnak vége volt...”³³ A szemtanú Jocics Lukács szerint most „elindult a söpredék” a főpap háza felé, „hogy megöljék őt, mint a magyarok állítólagos bérencét”. A „pap-helytartó alig menekült meg a szőlőskerteken át, az aljanép elől”. A bosszús és vérszomjas söpredék azonban folytatta a támadásait Georgevits minden híve ellen is, akik ellenezték a hazafias lakosság tervbe vett kiirtását.³⁴ Bácsszenttamásról az elkövetkező napokban-hetekben legalább ezer „magyarbérencnek” kikiáltott rác nemzetiségű polgárt üldöztek el a – mezővárosban

---

sztereotípiáját látszik igazolni” – világosít föl bennünket a kisebbségkutató Mirmics Károly (*Aracs*, Szabadka, 2008. március. 15., 48.). Ez a máig élő elnevezés nem volt túlzó, sem a rácok, sem más népek (vadtorók, vadmagyar, stb.) elvetemültjeire nézve.

³¹ *Szrbszke novine*, 1848, 228.

³² Császár Péter: *Magyarország története 435-től 1849 végéig*, II. kötet, Bácskúla, 1904, 1008. Megtalálható: Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, 1848-as gyűjtemény, Fol. Hung. 3816. Egyes részeinek fénymásolata megtalálható jelen sorok szerzőjének a tulajdonában, valamint lásd: *Délvidéki S.*, 2009, 379–380.

³³ *Délvidéki S.*, 2009, 372.

³⁴ *Petrovics Milan: Odbrana i pad Szentomasa 1848–49. godine*, Szrbobran, 1929, 22.

attól kezdve minden hatalmat elbitorló – zendülők.³⁵ A magukat „szrbobránac”-nak azaz ‘rácvédőnek’ nevező helyi lázadók fegyveres őrsegekkel zárták körül a várost, nem engedve ki onnét többé a hazafias magyarokat és zsidókat.³⁶ Nyilván úgy gondolták, hogy ha „már nem gyilkolhattuk le őket rajtaütésszerűen, akkor a válságos napokban egy ideig még túsznak is jők lesznek” – és sajnos, jól gondolták.

Garasanin megbízottai szerint „a Nagy-Szerbiába” vetett hit óriási volt.³⁷ Belgrád titkosügynökei a nagyszerb rajongást (eufóriát) részletes jegyzőkönyvekkel is szítták, amelyekben Szabadkától Újvidékig, illetve a Temesközben (Bánátban) is, mindenki lefoglalhatta a részét a magyaroktól, sváboktól, zsidóktól stb. – mindezen „magyarbérencek” leölése után – zsákmányolandó vagyomból.³⁸ Sztratimirovics pedig, a május 24-ei kiáltványában már nyilvános fölhívást is tett a kiirtásukra e szavakkal: „Az idegenek behúzódtak” a rác vajdaságba (ami állítólag itt egykoron már létezett)...! „Azonban egyetlen gonoszság se tart örökké” – folytatja. A megoldás pedig: „az ennyire megátalkodott gonoszságot csakis a bátor rác karok kardjaival lehet gyökerestől kiirtani.”³⁹ Ugye gyönyörű? A magyarokat, akik egyébként a térség egyetlen őslakosai, az akarataik ellenére jelölték meg a gyűlölet olyan bélyegeivel, mint „megátalkodott gonoszság” stb. Ezt, a kisebbségi rác népet a lakosság óriási többségének, különösen az „idegeneknek” bélyegzett őshonos magyarok és más nemrác hazafiak rémséges kiirtására buzdító kiáltványt azonban egyetlen tankönyvünkben sem fogjuk megtalálni, sőt, még a szakirodalomban sem! Jóllehet, itt is szó van a kardról, de még kifejezetten a népirtásról is. Sztratimirovics *valóban* nem átalotta kiirtással fenyegetni a nemrác lakosságot. Egyedül az a baj vele, hogy ez nem csak szóbeszéd, hanem a szakadár rác kormány hivatalos kiáltványa. S persze az is, hogy ott nem Kossuth, hanem Sztratimirovics aláírását találjuk!...

---

³⁵ Az év végére 915 (16%-al) fővel kevesebbre fog apadni a helyi görögkeleti rác lakosság száma, az 1848-as év legelejéhez képest. *Kacsanszki Gojko: Brojno kretanje pravoslavnog stanovništva u Srbobranu od 1836 do 1928*, Novi Szad, 1936 (Godišnjak Isztorijszkoj drustva Novog Szada, VII.) [cirill], 441. De 1848 folyamán százával érkeztek ide szakadár érzelmű rácok is, főleg az északabbi magyarlakta településekről, akiket az év végén valószínűleg beszámítottak a helyi rác lakosságba...

³⁶ *Golubszki Novak: Uspomene iz narodnog pokreta 1848. i 1849. godine koje se narocito ticsu odbrane i pada Szentomasa*, Novi Szad, 1893 [cirill], 12.

³⁷ *Perovics*, 1952, 218.

³⁸ *Iványi István: Szabadka szabad királyi város története*. I. kötet. Szabadka, 1886, 421.

³⁹ *Perovics*, 1952, 322.

Bácsszenttamás hazafias népét ettől kezdve Csáby plébános szerint nyíltan verték és alázták a 'rácvédők', elrabolták mindenüket, napirinden volt a nemi erőszak. A kimerült családok ezért szőlőkben, kenderekben éjszakáztak. Éheztek és nélkülöztek. A magyarok és zsidók számára Bácsszenttamás valóságos haláltáborrá vált.⁴⁰ Úgy éltek itt a végső kiirtásukig, mint áldozati bárányok a fenevadak között. A szándékaikat Csáby visszaemlékezései szerint már nem is titkolták: *a 'rácvédők' a halálraítéltek jelenlétében, nyíltan tárgyaltak a válogatott kínzásokról.* A nemrácok kiirtása végérvényesen előre kitervelt gonosztetté lett, s nem maradt már egyetlen rác sem a városban, aki hangosan ellenezte volna ezt. Csáby Ferenc mindeközben kilenc levelet juttatott ki titokban a fölsőbb hatóságokhoz.⁴¹ Mindhiába. A lezajlott hatalomátvételt ugyanis, a város urai egyszerűen eltitkolták Pest, és egyáltalán az ország közvéleménye előtt. Ez áll a rác Vukovics kormánybiztos szavainak háttérében is: *„azon merényre, hogy Sz.-tamás nemcsak föllázadni; hanem legerősebb hadi ponttá fejlődni képes legyen, senki sem gondolt. Pedig a kárlováci népgyűlés óta a [szakadár – D. S. A.] sz.-tamásiak egész magatartásából könnyen ki lehetett ismerni a keblökben rejlő szenvedélyes rokonszenvet a lázadás ügye iránt. Csak biztos alkalomra várhoztak, hogy tetteleg oda csatlakozzanak.”*⁴² S nem is volt ez olyan nehéz!

Az egyik legcsászárhűbb megye Bács-Bodrog volt.⁴³ Knézy Antal alispán pedig, aki maga is délszláv származású volt és titokban rokonszenvezett a 'rácvédőkkel', mindenben segítette a bácsszenttamási hatalombitorlókat.⁴⁴ A város első embere, a szintén szláv eredetű Kuszly István 'magyar' bíró is ugyancsak a 'rácvédőkkel' tartott.⁴⁵ Ebben a helyzetben, kéthónapnyi rabság után, június 22-én váratlanul föllázadt az elnyomott s cserbenhagyott szenttamási nemrác lakosság, és egyszerűen elüldözte a 'rácvédők' bábjaként szereplő, áruló bírót.⁴⁶ Kitérni azonban nem tudott rabtartói karjaiból. Sztratimirovics pedig ekkor szervián bün-

---

⁴⁰ Így, tulajdonképpen Bácsszenttamás tekinthető a világtörténelem első zsidó haláltáborának is – amit azonban a „rácvédő” szélsőségesek hoztak létre!

⁴¹ Csáby Ferenc jelentését lásd eredetiben: *Délvidéki S.*, 2009, 372–375.

⁴² Bessenyei Ferenc [szerk.]: *Vukovics Sebő emlékiratai Magyarországon való bujdosása és száműzetésének idejéből*, Bp., 1894, 268.

⁴³ *Thim*, 1940, 112.

⁴⁴ *Golubszki*, 1893, 10.

⁴⁵ A 'rácvédők' szerint a „Kuszly Pista” például, úm. „mindenben egyetértett” velük. *Golubszki*, 1893, 10.

⁴⁶ Kuszly István szerepéről lásd: *Császár*, 1904, 1008.

tetőcsapatot küldött Szenttamásra, amely a hangadó családokat – köztük sok zsidót – kegyetlenül megverte, másokat meg kiűzött a városból.⁴⁷ A többiek viszont, e bosszúhadjárat (pogrom) után is maradtak a rabságban, tehetetlenül, a húsvéti halálos ítéletük beteljesülésére várva. A negyvennyolcas „rácjárások” az itteni hazafias lakosság háromhónapnyi sínylődése után, július 14-én végül éppen az ún. „Szerbiai Vajdaság” eme legelső talpalatnyi földjéről indultak ki, amely a ‘rácvédő’ fajgyűlölők rémuralma alá még április 22-én került – és azóta is ott maradt.

Most vizsgáljuk meg: mit tettek az úgynevezett ‘rácvédők’ az április óta túszként tartott szenttamási magyarsággal és zsidósággal 1848. július 14-én – s egyáltalán, kik ezek a furcsa nevű „szrbobranacok”...?

A ‘rácvédők’ bácsszenttamási népirtásának koronatanúí

Vegyük most sorra a tanúvallomásokat. Nézzünk szembe e 160 évig elpolitizált és elködösített, de minden érző szívű ember számára borzalmas sorokkal: a ‘rácvédő’ eszme szörnyűséges titkaival. Már amit ennyi idő után is ki lehetett még bányászni a rég elfeledett emlékiratok, a „válogatósna” bizonyult történetírás által száműzött szakmunkák, és a földolgozatlan levéltári papírhalmazok mélységeiből.

I. *Kovacsevics*: „A csata ideje alatt, míg mi az ellenséggel az ütközetet vívtuk, Szenttamás kisváros néhai magzsar [így! – D. S. A.] lakói kimenekültek a lelkészeikkel a magzsar táborokba, nem akarván velünk szövetségben lenni, s császári zászló alatt a császárság egységéért, és I. Ferenc József Császárukért harcolni. De nem mind, s így sokan menekülés közben a mi seregünk által leölettek, sokan Radisics Jenő [István! – D. S. A.] vízimalmánál a Krivaj vizében (a csatornába való torkolatnál) nem messze Turia helységtől, a Gyöngyszigetnél éjszaki oldalon lelték örök sírjukat. Némelyik pedig nálunk maradt Szenttamáson mint rabszolga, nem bántalmaztatván s nem kínoztatván – a meghaltalmazottak nagy fölügyelete mellett – s búsulván nemzetségük után; akiket kis idővel később mi, nyájasan és bölcsen bánva velük, mindet szerencsésen elengedtük az övéikhez.”⁴⁸

II. *Teodorovics*: „A csata ugyanazon idejében pedig egyszer csak valami akadályoztatásra s zavarra lettünk figyelmesek az ellenségnél: némely [bácsszenttamási – D. S. A.] magyarokra, akik a családjakkal

---

⁴⁷ *Bessenyei*, 1894, 268.

⁴⁸ *Kovacsevics*, 53.

jöttek, talán hogy koszorúkkal illessék a diadalmas magyarokat. Észrevettük, hogy a vízimalom folyócskáján át a magyar egységek felé menekülnek, akik már hátráltak, mégpedig titkon a kukoricáson és a kenderezen át, mintha mi nem is tudnánk róluk, hogy szöknek. Kijelöltetett erre egy kis szakasznyi katona, amely a lövészárokból kilépve lehúzódott a Malomvíz partjai alá, s itt a kukoricásból mind lelövődözte őket – akik nem akarták megadni magukat. Ugyanakkor, amikor rájöttek a határőrök és a szenttamásiak, akik a faluban s a falu körül szemlélték a mi csatánkat, hogy az odavalósi magyarok a Malom vizén menekülnek át, odasiettek a mieink, hogy az útjukba álljanak. De azok hátra sem nézve futottak hanyatt-homlok a magyar sereghez, poggyással megpakolt kocsikon. Sokan besüppedtek lovastól-szekerestől, sokan meg is fulladtak. Nagyobb részüket a Malomvíz mindkét partjáról összefogdosták s visszafordították anélkül, hogy bárki feje is megfájdult volna. Amíg ott ez a fogdosás tartott, Rácerődből (Szrbobran) mi szünet nélkül lőttünk.”⁴⁹

III. Radak György: „Ezen az oldalon [Rácerőd felől – D. S. A.] az ellenségből legkevesebb közel 300 halott és majdnem 500 sebesült lehetett, mit azok az emberek tanúsítanak akik a halottakat szállították, és a becseiek ahol a sebesültek feküdtek.”⁵⁰ „Itt közel 500 halott és majdnem 800 sebesült magyar katona lehetett, akik között itt sok pesti polgár is rajtavesztett.”⁵¹ „E csatában 900–1000 esett el részben halva részben sebesülten, s ahogy csak amilyen éktelen veszteséget szenvedett itt az ellenség, nekünk ezzel szemben, teljesen hihetetlen módon, egyetlen sebesültünk sem volt, halotról nem is szólván.”⁵² „A csata időtartama alatt a szenttamási magyar lakosok fölgújtottak egy szárazmalmot, gondolván ezzel a rácokat megzavarni, a magyarnak útját Szenttamásra megnyitni. A nekikeseredett rácok, belátván a magyarok gonosz szándékát, a csata végeztével rajtuk ütnek megtorlásképpen, és sokakat, akik át akartak szökni a magyar után a Krivaj lápjain köröszkül, puskákból lelövődöztek a mocsárban. Néhányan megölettek a házaknál is, némelyeket pedig a táborban [értsd: Rácerődben – D. S. A.] lelövődöztek le az összefogottak közül [Mindössze pedig közel 40 halott volt, – Radak

---

⁴⁹ Teodorovics Manojlo: *Osznivanye Szrbobrana ili Prva bitka Szrba protivu Magyara 1848 god. (Opiszano ocsevidcem i saucsasztmikom tadasnyi zbitija.)*. Bécs, 1853. (Vojvogyenin (Od Milosa D. Rasicsa) – Szrpszko-narodnij kalendar), 40.

⁵⁰ Radak Gyorgye: *O buni 1848/49. g.*, Novi Szad, é. n. Matica szrpszka, Rukopisno odeljenje, M.4771, cirill, 13. A továbbiakban: *Radak*, é. n.

⁵¹ *Radak*, é. n., 26.

⁵² *Radak*, é. n., 15.

György]⁵³ és így ugyanazon nap, a harcmezőn elpusztult magyarokon kívül elesett 40 [e szám utóbb át van javítva „közel 40”-re – D. S. A.] szenttamási polgár, s annyian vagy többen zár alá tétettek; kik aztán a rácoknak szolgáltak, a leginkább pedig a Lövészárkok erősítésére használták föl őket – s így végződött szerencsésen az első csata.”⁵⁴

IV. *Biga* Péter: „Radisics István Úr szenttamási lakos azzal a panasszal jelent meg ezen Hadparancsnokságnál, hogy az első szenttamási csata idején július 14-én, amikor a mi kicsapongó embereink egyik csapata a szenttamási magyarok üldözése és gyilkolása alkalmával irgalmatlanul pusztította és prédálta a magyar javakat, a szerviánok Mikovics István ügyvéd rábeszélésére az ő házába is elmentek, a szőlőskertbe ahol lakott, s miután megközték őt, s megkötvé a szervián táborba vitték ... fölgyújtották a panaszos vízimalmát, mivel kitapasztaltattott, hogy elősegíti az ellenség bejövetelét... Ezt követte a föld egész idejének a kára és elveszte, mert a panaszos, szolgálójának agyonverése miatt, a 60 láncnyi földjéről egy szem élelmet – sem szénát, sem szalmát – nem hozott be, hanem mindez széthordatott az itteni rácok által...”⁵⁵

V. *Csáby* Ferenc: „Akik bent maradtak, azoknak sorsa szerencsétlen, mert mindnyájukat megölték. Eddig már 114-et megölték; az apró gyermekeket fölhajítják, és úgy a panganyétra⁵⁶ veszik vagy a kanálisba hagyigálják, hogy édesanyjukat a sáncba vihessék el paráználkodni – kiket azután szintén megölnék. Harangozómat agyon lötték, Temploomból kaszányát csináltak, Plébániából kórházat...”⁵⁷

VI. *Sendula* János: „Július hó 14-én, a kegyetlen módon öldöklő szerb [értsd: szervián – D. S. A.] lázadók által megfosztattam, úgyhogy semmi nemű öltözettel a rajtam valón kívül nem bírok...” és „...a ma-

---

⁵³ Itt némi magyarázatot igényel a szöveg. Radaktól két piszkozat áll a rendelkezésünkre. Lényeges különbség nincs is köztük, kivéve – árulkodó módon – a vízimalomnál fölkoncolt magyarok számát, ezért a két változatot itt együtt próbáltam meg bemutatni. A 40-es szám egyébként elképzelhető, hogy csak a Malomvíznél legyilkoltakat takarja, vagy valóban a Ráceródban kivégzett férfiak csoportját, de akkor itt a Császárnál majd 140-ben megjelölt számot – szembetűnő egybeesés – csökkentette le Radak százzal...

⁵⁴ *Radak*, é. n., 16.

⁵⁵ *Szrpszki narodni pokret 1848–1849-e godine*, Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia Levéltára/Arhiv Szrpszke akademije nauke i umetnoszti, Szremszki Karlovci, 7. doboz, 1721. irat. A továbbiakban ASANU, 7, 1721.

⁵⁶ Vagyis: bajonétra, szuronyra! A ‘rácvédők’ kézi fegyveréről, a „spádékról”, „spangékról” van itt szó. Ezekkel „a szuronyt utánozták le” (*Golubszki*, 1893, 12.).

⁵⁷ *Délvidéki S.*, 2009, 374–375.

gam életét csak a Krivaj folyón többekkel átúszva, robbanások dübörgése közepette [menthettem meg – D. S. A.]...⁵⁸

VII. *Kolowrat* Lipót: „Miközben mi szanaszét lövöldöztünk, néhány gránát esett a település rác részére, ami kigyulladt. Az emiatt nekikeseredett rácok meg elhatározták, hogy a velük lakó magyarokon állnak bosszút, és ölték ezeket. Így, a magyar néptömeg egyszer csak nekironzott ennek a gázlónak, és megpróbált átkelni rajta. A plébános átjutott hozzánk és kiabált, hogy vegyük föl őket. Én védelmet ígértem neki, és fölvezettem egy ágyút a megadott irányba, hogy ha a rácok üldözésbe fognak, föltartóztathassam őket. Azután elindult a vándorlás. A nők nekigyürköztek, a csecsemőt a fejükre, egy másik gyereket a vállukra tettek. A férfiak az ingóságokat és a nagyobb gyerekeket vitték a fejükön s a vállukon a vízen köröszkül, amely viszonylag mély volt, egy középmagas embernek a melléig ért. Amint ezt észrevették a szerbek az erődből, ágyútüzet nyitottak a szerencsétlenek tömegére, de mindig csak a domboldalba lőttek, hogy az emberek a vizesárokba bukfencezzenek – sikolyokkal töltvén meg a levegőt. Szívbemarkoló jelenet volt. [...] Közben a szerbek a földözöimet lőtték, akik a menekülők feje fölött támadták őket. Szétoszlottak az elterülő kukoricásban, és heves sortüzet intéztek a huszárjaimra, akik őket a magas kukorica miatt nem tudták elérni.”⁵⁹

VIII. *Pesics* Lukács (Лука Пеших): „Az éjszaka ... több lovast elfogtak, kettőnek levágták a fejét és tanúságképpen behozták a táborba, karókra húzták s a mellvédre fölemelték. A ma elkapott 3 magyart pedig a csata után a táborban megölték, a testüket ~~kivégeztelenül~~ [a túl őszintének ítélt szó utóbb ki van húzva! – D. S. A.] temetetlenül hagyták. A csatatéren...puskákat, magyar lovakat és szekereket zsákmányoltak, itt rabolnak és rabokat ejtenek, tűzzel-vassal pusztítanak...”⁶⁰

IX. *Matics* Dömötör (Димитрије Матић): „A hősie és becsületes rác nemzet már több fényes győzelmet aratott a magyarok fölött [értsd: a török s a kuruc korban Kecskemét, Sebes stb. esetében – D. S.

---

⁵⁸ *Sendula* János, Kalocsai Érsekségi Levéltár, Személyi részleg. Az első részlet az 1849. június 17-én kelt leveléből származik, a másik – latin nyelvű – egy keltezetlen 1863-as levéléből: „...quanta mala ego cum illis sub Epocha infaustie Revolutionis 1848. passus fuerim, ubi non solum omnem substiam perdideram, sed etiam vitam cum multis ipsorum solum per fluvium Krivaja natando inter explosiones termentorum...”

⁵⁹ *Kolowrat-Krakowsky* Leopold: Meine Erinnerungen aus den Jahren 1848 und 1849 [Emlékeim az 1848-as és 1849-es évekből], I. kötet, Wien [Bécs], 1905, 54.

⁶⁰ ASANU, 3, 353.

A.], de a szenttamási csata, ahol 300 magyar vesztett rajta [a Rácerődben leöltek? – D. S. A.], méltán lesz emlékezetes a rác történelemben.”⁶¹

X. *Szurdutsy* István: „Markovics Mirko őrnagy és katonai táborparancsnok Úr, f. július 24-én a Főhadi Parancsnokságnak jelenti, hogy sok szláv, német, zsidó és magyar család kíván Szenttamásról elköltözni azon okból, hogy a helységben történt kihágások következtében néhányan közülük megcsonkítottak és oly nincstelen állapotba kerültek, hogy itt maradni nem tudnak többé, mert nincs mivel táplálniuk magukat. Semmilyen útmutatást sem bírván, az őrnagy úr Bácska egészének Főparancsnokságához fordul, hogy megfelelő útmutatással szolgáljon neki e tekintetben, megjegyzevén, hogy ő semmi esetben sem engedte meg, hogy ugyanezen családok átköltözzenek Magyarország belsejébe – hanem csak némelyeknek, éspedig a Naszádos [Sajkás] Zászlóaljba.”⁶²

Lássuk alább tételesen is az itt föltárt tanúvallomások alapján leoszúrható csupasz tényeket. Megfigyelhető, hogy Teodorovics a gyilkoló ‘rácvédők’, Kolowrat az ármányos osztrákok,⁶³ Csáby pedig a polgári áldozatok túlélő képviselőjeként egyaránt tanúságot tesz a szenttamási népiirtás valóságáról. Teodorovicsnál például a menekülő szegénynépet válogatás nélkül, tömegesen mészárolták és Kolowrat ezt teljes mértékben megerősíti. Csáby is tömegvérengzésről számol be, miközben külön hangsúlyozza a kiskorúak és a nőlakosság hidegvérű fölprédálását. A fegyvertelen emberek, nők és gyermekek lassú halálra kínzásának az idegrázó részleteit itt azonban most nem ecsetelhetjük, ezt megtaláljuk a forrásokban és a nemrég megjelent kötetemben.⁶⁴ Következzen a szenttamási magyarirtásról szóló 10 hiteles tanúvallomás összevetése!

---

⁶¹ *Matics* Dimitrije: *Gyacszi Dnevník (1845–1848)*, Beograd, 1979 [cirill], 119.

⁶² ASANU, 4, 439.

⁶³ *Kolowrat-Krakowsky* Lipót (1804–1863) nyíltan császárhű cseh ezredes Bechtoldnak, a bécsi kamarilla titkos megbízottjának az egyik segítő társa. Főnökét, társaihoz hasonlóan szeptember 24-én ő is követte Bécsbe: pótlóvázás ürügyén szökött meg, tetemes adósság hátrahagyásával. (THIM, 1940, 217.) A kamarilla nagyobb nevű, Jellacsics kinevezését javasló képviselőjének – név szerint Kolowrat-Liebsteinsky Antal (1778–1861, Franz Anton Kolowrat-Liebsteinsky) grófnak – az unokaöccse ő. (*Grosschmid* Gábor: *Az utolsó báró Kray a szerbek között 1848–1849*, Zombor, 1886. Bács-Bodrog Vármegye Történeti Társulatának Évkönyve, II. évfolyam, 97, 111.) Fekete-sárga szellemtől csöpögő – 1851-ben megírt, de csak 1905-ben kiadott – emlékirataiban azzal dicsekszik, hogy nem erőltette meg magát a szenttamási csatákban...

⁶⁴ *Közlöny: A magyar kormány hivatalos napilapja*, Pest, 1848, 284. *Iványosi-Szabó* Tibor [szerk.]: *A mai Bács-Kiskun megye az 1848–49-es forradalom és szabadságharc idején*, Kecskemét, 1988, 243. Stb. A szakértő olvasónak fontosak lehetnek a

I. Kovacsevics ‘rácvédő’ segédpap állítja:

1. *A ‘48-as magyar lakosok nem azonosak a maiakkal: ők csak „Szenttamás kisváros néhai magyar lakói”.*
2. *„Sokan menekülés közben” a szakadár fegyveresek „által leölettek”.*
3. *A magyar polgártársak közül „sokan” a Krivaj vizébe veszték a tyúkréti vízimalomnál, valamint északon, a Gyöngyszigetnél (Popovacs).*
4. *A „némely” túlélő lakost a ‘rácvédők’ „rabszolgaként” használták.*

II. Teodorovics rendőri előjáró állítja:

1. *A „családjaikkal” menekülőket a ‘rácvédők’ „mind lelövöldözték”, ha „nem adták meg magukat”.*
2. *„Sokan” közülük a Krivaj vizébe „fulladtak” a vízimalom környékén.*
3. *A többiek „nagyobb részét ... összefogdosták”, s rabságra vetették.*

III. Radak György ‘rácvédő’ élharcos állítja:

1. *„E csatában 900–1000 esett el...”*
2. *Az „legkevesebb közel 300 halott és majd 500 sebesült eshetett el...”*
3. *A ‘rácvédők’ „sok” menekülőt „puskákkal lőttek le a mocsárban...”*
4. *A nemrác lakosok közül „néhányan ... agyonlövették a házaknál is...”*
5. *„Némelyek az összefogottak közül a táborban lettek lelövöldözve...”*
6. *Az áldozatok összesen „~~40~~ közel 40 szenttamási polgár”-t tettek volna ki, az állítólag a „harcmezőn elpusztult magyarokon kívül...”*
7. *Még „annyit vagy többet lecsuktak kik aztán a rácoknak szolgáltak...”*

IV. Biga Péter (Петар Бига), Szenttamás októberi táborparancsnoka a malom tulajdonosa nyomán állítja az 1848. július 14-ei eseményekről:

1. *A ‘rácvédők’ „egyik kicsapongó csapata” általában „üldözte és gyilkolta a szenttamási magyarokat”, valamint „irgalmatlanul pusztította és prédálta a magyar javakat...”*
2. *Radisics magyar „szolgáit” is válogatás nélkül „agyonverték...”*

V. Csáby Ferenc túlélő helyi plébános állítja:

1. *A mezővárosban rekedt magyarságot „mind megölték” a ‘rácvédők’.*
2. *„Eddig már” – augusztus 7-ig – 114 áldozat nevét gyűjtötte össze.⁶⁵*

---

magyarirtás mindmáig napvilágot nem látott, itt idézett történeti forrásai is. Ezek nagyrészt fénymásolatban is megtalálhatóak, lásd: *Délvidéki S.*, 2009.

⁶⁵ A túlélő híveitől is elszigetelt plébános nyilván sok mindennel, így a népirtás valódi méreteivel sincs még tisztában 1848. augusztus 7-én, a jelentése keltekor. A plébános itt – a hivatásából eredően – föltehetően halotti anyakönyvet próbált összeállítani a saját emlékei és a vele együtt kimenekült néhány túlélő útján. A Tyúkrétről szerencsésen kijutó Csáby – a ‘rácvédőktől’ eltérően – nem volt elejétől a végéig tanúja a vé-

3. Az „apró gyermekeket” szuronyokra „veszik” és vízbe „hajigálják”.
4. A magyar nőket a Ráceródban megerősszakolják és „megölik”.

VI. Sendula János szenttamási katolikus káplán állítja:

1. A „szerb lázadók” a nemrácokat „kegyetlen módon öldökölték...”
2. A „...folyón átúszva, robbanások dübörgése közepette” menekült meg.

VII. Kolowrat császári ezredes állítja:

1. A „rácok ... a velük együtt lakó magyarokat ... ölték”.
2. „A rácok az erődből ágyútüzet nyitottak a szerencsétlenekre ...”
3. A gyilkosok úgy „lőttek, hogy az emberek a vizesárokba bukfencezzenek”, vízbefullasztván így „a magyar néptömeg”-et: „a csecsemőt a fejükre, egy másik gyereket a vállukra” helyező anyákat, „a nagyobb gyerekeket” pedig „a fejükön és a vállukon” cipelő apákat.

VIII. Pesics ‘rácvédő’ hadnagy állítja:

1. „Itt rabolnak és rabokat ejtenek, tűzzel-vassal pusztítanak...”

IX. Matics Dömötör, a szakadár kormány tagja állítja:

1. A „csata” során „300 magyar vesztett rajta...”

X. Szurdutsky, a lázadók megyei parancsnoka állítja:

1. Szenttamás e vészterhes napjaiban „sok szláv, német, zsidó és magyar család ... a helységben történt kihágások következtében ... megcsonkított, és olyan nincstelen állapotba került, hogy ... nincs mit ennie.”
2. Felsőbb utasítás szerint a megcsonkított családok „semmi esetben sem ... költözhetnek Magyarországra belsejébe...”

A beteljesített népiértés fogalmát kimerítheti a válogatás nélküli tömegmészárlás, a jövő nemzedékének kiirtása, a nőlakosság megsemmisítése és önmagában a nemzőképes férfilakosság legyilkolása is. A népiértés négy lehetséges válfaja közül Teodorovics, Kolowrat és Csáby háromról tesz itt bizonyosságot: a válogatás nélküli tömegmészárlásról mindhárman, a gyermekek gyilkolásáról – Csáby, Kolowrattal együtt – ketten, a nőlakosság szadista föléléséről pedig Csáby egymaga. Kiegészíti itt Csábyt az egyik másodkézi forrásunk, a magyar kormány lapjának, a Közlönynek a híradása. Ez is megrázóan ecseteli a nőlakosság és a gyermekek kínhalálát: „Szent-Tamásról halljuk az irtózatot kegyetlen séget. A magyar asszonyokat emléken áthúzott nyárral vagy zsineggel

---

rengéseknél, ezért az ő adata az összeírt 114 áldozatról csak a valós szám töredéke lehet. Annak föltételezése, hogy mindössze ennyi lett volna a fölkoncolt magyarok és zsidók száma – más források alapján is egyszerűen kizárható.

összefűzvé, ily kínzás közt kísérgetik föl, s alá. Az orvosnak, Tóth nevezetűnek életében kezét-lábát fűrészték el, s úgy nyakát vágták el. A gyermekeket célnak tűzvé ki, lövöldözik agyon. Egy másikat a két torony közt kötélén fölfüggesztettek, s úgy lőttek rá; a pápista templom ajtajára egy másikat kiszögeztek – s több ily hajmeresztő, fenevadhoz sem illő kegyetlenségről, mint valóságos tényekről beszélnek.”⁶⁶

Talán nem is véletlen, hogy a magyar katolikus pap a népirtás három válfajáról is megemlékezik, Kolowrat tessék-lássék módjára, a ‘rácvédő’ vezér pedig csak általában ír a vérengzésről: valószínűsíthetően az adatközlők érdekeltségének és emberségének is megfelelő fokozati sorrend ez. Rajtuk kívül azonban még hét koronatanú áll rendelkezésünkre: Kovacevicsé, Radaké, Maticsé, Radisicsé, Szurdutskyé, Pesicsé és Senduláé. Az első kettő vallomása a legrészletesebb, hiszen ők nem szenvedő alanyai, hanem föltételezhetően a résztvevői is voltak e véres eseményeknek; ráadásul – vezető beosztás és a vele járó felelősség híján – valamivel bőbeszédűbbek is. Radisicsot ugyan magyarbarátsággal vádolták az őt tönkre tevő Mikovicsék, csakhogy ő maga ottmaradt a ‘rácvédők’ között. A szavait is különben nem más, mint a szenttamási lázadók későbbi táborparancsnoka, Biga százados is megerősítette.

A válogatás nélküli tömegmészárlásban mindegyik ‘rácvédő’ megegyezik. Ezen az oldalon többre nem futotta az őszinteségből, a nők és a kisdedek fölkoncolásának a tényeit teljesen nyíltan nem vállalhatták még a nemzetiségük szakadár közvéleménye előtt sem, amely őket nemzetük választottjaiként ünnepelte. Asszony- és csecsemőgyilkosok nem fértek bele e „nemzeti hősök” fehér-kék-piros szalagokkal ékített, aranykeretes képébe. A nemrác kisgyermek elpusztításakor egyébként, mintha némi szégyen és ódzkodás is megfigyelhető lenne némelyik ‘rácvédő’ részéről, akik csak úgy vettek ebben Csáby szerint részt, hogy a társaik szuronyára dobálták a Malomvíznél legyilkolt szülők csecsemőit – ahelyett, hogy saját kezűleg ütötték volna agyon őket...

Másodkézi tanúvallomások is a rendelkezésünkre állnak. Itt Császár Péter, a második bácszenttamási ostrom résztvevője a legjelentősebb forrás: „élő tanúk”-ra hivatkozik, „kik a történeteken jelen voltak, szemekkel látták.” Császár így a következőket állítja:

---

⁶⁶ KÖZLÖNY, 1848, 59. S az embernek itt már kétségei támadnak! Hol van az emberi lelkiismeret legalja? Ezeket a sorokat remegő kézzel másoltam ki, 20 évvel ezelőtt...

A dűlő staffontos ágyúkból, a sáncokból pedig védelmeződtek, szinte 6 ágyúval Körönből 590 szarvian, és 1000 halár, ör, védési (csajkások) Natana. Kik mindannyian rendszeren voltak fegyverese is a Szent Lászlósi Rézektől támogatottak. - Az ágyúzás, most csak is ágyú tömés volt, senki sem érez nem került sor, minden siker nélkül folyt mint egy Tom óra tőzszeig, a midőn Louka tömés csap, de a Beszterce rendszeren vissza vonult, a nélkül hogy a vad vadak a sáncokból üldöző Rishanást lettek volna, az ágyúzás alatt azonban Szent Lászlósi, sok magyarok, férfiak, nők, gyermekek. Kivágya vízén Keresztül átmene. Külték, föltek a Ferdinand huszárrok segédletével, kik beugratban a vízbe, az azon át menekülő, aszonyok és gyermekeknek segédkezést nyújtottak. A alkalmossal menekült ki reggeli 9 óra hajban Csabi Ferencz R. jótéves, Szabolcs János Kaplányával, és Nilsz Jozef magyar tanító, kik Gal János szülője sarkán, a Kivágya vízén Keresztül haladtak.

A Vadraicek a magyarokat kirabolják és öltözik

Július 21-én reggeli 10 óra hajban, megkezdte a tömés, és védő ágyú dörgése, de a Szent Lászlósi lakos vadraicek és szarvianok elűtte ekkor már a tömés által a Rishanást felfedezték. Mindjárt délben elkezdtek a szegény bemszovult magyarokhoz kézzelkötödni. Fegyveresen utcsárd utcsára jártak, üldöztek a magyarokat, mint a megfélemltet vadakat, kik az utcsárdon találtak irigalom nélkül leölték vagy leszoríták, és dörög egy eszed megamlésem, bizonyos Szimcsilás Illes tömés, a dűltől elfogult. Versenyjese gyilkosok által, Keresztül haladtak, nagy a szemek is letöltödték, s azután a legnagyobb nyugosok közt, veselve volt, - kik látván a Vadraicek sáncra, kik, legelőkhöz felig halálra dobálták, utóára találtkötött a Keresztül közt, ki csupa szánalomból fegyverrel szerencsétlenül

Kúttyó a bácsszenttamási polgári lakosság irtásáról és kínzásáról. A túlélők tanúvallomásait egy padláson találta meg az ismert szenttamási író, Gion Nándor (1941–2002). Az OSzK kéziratárában kutatható.

1. Minden magyart leöltek, akit az „utcákon találtak...”
2. „Összefogdosták a férfiakat” és „főbe lőtték őket...”
3. Mintegy „140 magyar férfi” kivégzését számszerűsíti.
4. A túlélők „mintegy 240-en lehettek” – legalábbis aznap még.⁶⁷

Itt, a válogatás nélküli tömeggyilkosságok megjelenítése mellett a népirtás éppen azon válfajáról esik még szó, amelyet a jelentést író Teodorovics és Csáby kihagyott: a férfilakosság legyilkolásáról. Az adat teljes mértékben hitelt érdemlő, hiszen az ellenség részéről Radak is (5. pont) tanúságot tesz az esetről, szinte szóról szóra ugyanígy: „némelyek pedig az összefogottak közül a táborban lettek lelövődözve...” Nem hangsúlyozza, hogy ők férfiak voltak, de Radak egyébként sem beszél másokról – nőkről vagy gyermekekről –, ha a legyilkoltakról ír, csakis értelemszerűen férfiakról. A túlélő szemtanúk vallomásának másik, korabeli forrását adják az 1848-as ún. tudósító költemények. Itt elsősorban a *Rác és szerb lázadás Szenttamásnál* című gyászénekekben találunk kézzelfogható adatokat a magyarirtás részleteit illetően.

„Ezalatt ám Szenttamáson borzasztó eset történt: / Az első ágyú-lövésre a magyarság szarvasként / A szőlő felé futottak, hol egy folyón útjokat / Folytatván, öt szekereik a posványban felakadt; / A megterhelt szekereken ülő nők és gyermekek / A szekérről kiáltoztak, hogy jöjjön segedelmek, / Mert a partokról lődöztek a megdühödött rácok, / Szuronyokkal öletvén le az elmaradt magyarok...”⁶⁸ Az ének a rémségeket is különösen érzékletes részletességgel ecseteli: „Szenttamáson irtóztató kint szenved a lakosság, / Elevenen süti őket a megdühödött rácság. / Elébb egy láncos ostorral, melynek golyó van végén, / Kínoztatnak, és ezután testeket széjjeltépvén. / A háromezerre menő magyar lakosokból már, / Akik megmaradtak is még égbekiáltó kín vár.”⁶⁹ Az anyag szerkesztője figyelmeztet, hogy „e históriás versek forrásértékűek,” s „hogy e költeményeket nem a fantázia színezi ki, hanem a tényekre építenek” – legyenek ezek bármennyire is „rendkívül kíméletlen” események...⁷⁰

Idézhetjük Széchenyi István (1791–1860) naplóját is. Az 1848. július 17-ei bejegyzése szerint Bács-szenttamáson „*Zákó biztos magánér-*

⁶⁷ Császár, 1904, 1012, 1010.

⁶⁸ Pogány Péter [szerk.]: *Riadj magyar! 1848–1849 fametszetes ponyvái, csatatrónikái*, Bp., 1983, 158.

⁶⁹ Pogány, 1983, 160.

⁷⁰ Pogány, 1983, 12.

tesülései szerint: 1500 magyarnak vágják le a fejét”.⁷¹ Zákó István (Стефан Зako, 1810–1860) a térség rác nemzetiségű szülőtte, lángelkű hazafi, negyvennyolcas országgyűlési képviselő, aki az adatot valószínűleg ugyanazon kémeitől szerezte; amely „kémek által bebizonyosodott” hetekkel korábban, hogy a város hatalombitorlói valójában a lázadás oldalán tevékenykednek.⁷² Ugyanígy másodkézi forrásunk például, a július 20-i tudósítás is a Kossuth Hírlapjában, mely szerint e vegyesajkú mezővárosban „a meg nem menekülhetett számtalan helybeli magyarok, öregek, ifjak, nők, s ártatlan gyermekek a legnagyobb kínzások közt végeztettek ki”. Több ilyen közvetett bizonyítékot is föl lehetne sorolni.

Madarász József országgyűlési képviselő naplójában például a „Megdöböntő hírek. 1848 július 18.” fejléc alatt ez áll: „Az ellenforradalom aggasztó hírei fölizgatták még e házat is. Mondják, hogy a rácok Szenttamáson minden magyart, a csecsemőkkel együtt lekoncoltak.”⁷³

---

⁷¹ Széchenyi István: *Napló*, Bp., 1982, 1287. Széchenyit ugyan érheti a vád, hogy sok mindent eltulozva ad elő; ám itt Zákóról van szó, az 1500 lenyakazott magyar adata tőle származik, ehhez Széchenyinek semmi köze. A ‘rácvédők’ minden magyar fejét Ráceröd mellvédjeire tűzik föl (*Kossuth Hírlapja*, Pest, 1848, 315; V. *Waldapfel*, 1953, 345; *Császár*, 1904, 1010) s ebben vélhetően versengenek is egymással. A Szurdutsky által is kiemelt „Rác Dicsőség” (VJESZTNIK, 1848, 113.: „Српска Слава”) kóros tudatzavara (pszichózisa) ugyanis egészen biztosra vehetően oda hatott, hogy a hóhérok fészkében mindenki pontosan tudta, hány magyarnak a feje „emeli” a nagynemzeti bálvány (Ráceröd) vérszomjas és förtelmes dicsőségét.

⁷² *Kovacsevics*, 12.

⁷³ *Madarász József: Emlékirataim 1831–1881*, Bp., 1883, 137.